

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA XIZMAT KO'RSATISH KORXONALARINI SOLIQQA TORTISHNING ILMIY-NAZARIY MASALALARI

PhD Pardayev Jamshid Muzaffarovich
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekistonda xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning ilmiy-nazariy masalalari, alohida yondashuvlar asosida xizmatlar sohasini rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlarini moliyaviy resurslar va infratuzilma bilan ta'minlash hamda ularga qulay soliq rejimini joriy etish" bugungi kundagi dolzarb masalalar sifatida belgilab olinganki, bu esa xizmat ko'rsatish korxonalariga qulay soliq rejimlarini qo'llash va uning natijadorligiga erishishga yo'naltirilgan ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirishni taqozo etadi. Shu bilan birgalikda tadbirkorlik sub'ektlariga xizmat ko'rsatishni yangi bosqichga chiqarish, aholining soliq ma'murchiligi bo'yicha savodxonligini yanada oshirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, teng raqobat sharoitini yaratish va iste'molchilarning huquqlarini kafolatlash hamda yashirin iqtisodiyotni jilovlashda keng jamoatchilikning faol ishtirokini rag'batlantirishga asoslangan ma'murchilikni takomillashtirish yoritilgan. Shu bilan birga, sohalar o'rganilib, xorij tajribasi, mamlakatimizda uni qo'llash bo'yicha ilmiy-amaliy xulosa va takliflar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: soliq tushumlari, tahlila-tahlil, xavflar, samaradorlik, raqamli platforma, usullar va vositalar, ilg'or axborot- kommunikasiya texnologiyalari, tahlil, optimallashtirish, soliq imtiyozlari, soliq stavkasi.

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ НАЛОГООБЛОЖЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ СФЕРЫ УСЛУГ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

PhD Пардаев Джамшид Музаффарович
Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье рассмотрены научно-теоретические вопросы налогообложения предприятий сферы услуг в Узбекистане, развития сферы услуг на основе специальных подходов, обеспечения субъектов хозяйствования финансовыми ресурсами и инфраструктурой, а также введения благоприятного налогового режима для ими определены как текущие проблемы современности, требующие применения льготных налоговых режимов к обслуживающим предприятиям и осуществления научно-исследовательской деятельности, направленной на достижение ее эффективности. При этом необходимо вывести обслуживание субъектов предпринимательства на новый уровень, еще больше повысить налоговую грамотность населения в администрировании, поддержать предпринимательство, создать равную конкурентную среду и гарантировать права потребителей. подчеркивается необходимость сдерживания скрытой экономики совершенствования управления на основе поощрения активного участия. Одновременно изучались отрасли, формировались зарубежный опыт, научно-практические выводы и предложения по его применению в нашей стране.

Ключевые слова: налоговые доходы, анализ, риски, эффективность, цифровая платформа, методы и инструменты, передовые информационно-коммуникационные технологии, анализ, оптимизация, налоговые льготы, налоговая ставка.

SCIENTIFIC AND THEORETICAL ISSUES OF TAXATION OF SERVICE ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

*PhD Pardayev Jamshid Muzaffarovich
Tashkent State University of Economics*

Abstract. *In this article, the scientific-theoretical issues of taxation of service enterprises in Uzbekistan, the development of the service sector based on special approaches, the provision of business entities with financial resources and infrastructure, and the introduction of a favorable tax regime for them are defined as the current issues of today. received, which requires the application of favorable tax regimes to service enterprises and the implementation of research and development activities aimed at achieving its effectiveness. At the same time, it is necessary to take the service to business entities to a new level, to further increase the tax administration literacy of the population, to support entrepreneurship, to create an equal competitive environment and to guarantee the rights of consumers, and to curb the hidden economy. improvement of administration based on encouraging active participation is highlighted. At the same time, the fields were studied, foreign experience, scientific-practical conclusions and proposals were formed on its application in our country.*

Key words: *tax revenues, analysis, risks, efficiency, digital platform, methods and tools, advanced information and communication technologies, analysis, optimization, tax benefits, tax rate.*

Kirish.

Dunyo amaliyotida uchinchi sektor sifatida qarab kelingan xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirishga qaratilgan iqtisodiy siyosatning natijasida bugungi kunda rivojlangan davlatlarda xizmatlar sohasi butun jahon hamjamiyatining iqtisodiy o'sishini ta'minlashning ustuvor yo'nalishiga aylanib ulgurdi. Jahon iqtisodiyotida birlamchi va ikkilamchi tarmoqlar ulushi kamayib borayotgan bir paytda, xizmat ko'rsatish sohasining ulushi ortib bormoqda. Jahon yalpi mahsuloti tarkibida 2020-yilda xizmat ko'rsatish sohasining ulushi 68 foizni, rivojlangan mamlakatlarda 75-78 foizni, rivojlanayotgan mamlakatlarda 50 foizni tashkil etdi.

Adabiyotlar sharhi.

Xizmat ko'rsatish korxonalarining ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati va soliqlarni optimallashtirish yo'llari mavzusiga oid qisqacha adabiyotlar sharhini keltiramiz.

Kotlarning (2006) fikricha, xizmat – bu bir tomon boshqasiga taklif qilishi mumkin bo'lgan har qanday faoliyatdir.

Kotler (1993) fikricha, xizmatlar deganda, yirik xilma-xillikdagi faoliyat turlari va tijorat mashg'ulotlarini ta'riflab, ular “bir taraf ikkinchi tarafga taklif qilishi mumkin va asosan ularni his qilib bo'lmaydi hamda biror-bir narsaga egalik qilishga olib kelmaydi. Xizmatlarni ko'rsatish moddiy ko'rinishdagi tovar bilan bog'liq bo'lishi mumkin yoki aksincha bog'liq bo'lmasligi ham mumkin deydi.

Tuxliyev (2010) “Xizmatlar – bu ko'zga ko'rinmas tovarning o'ziga xos turidir” ko'rsatib o'tgan edi.

Xizmat – qandaydir iqtisodiy birlikka tegishli bo'lgan shaxs yoki tovar holatining boshqa iqtisodiy birlik tomonidan oldindan birinchi birlikning roziligi bilan sodir etiladigan faoliyati natijasidagi o'zgarishidir (Путрайзер? 1990).

Ochilovni (2008) fikricha, Xizmat deyilganda, insonning, xo'jalik yurituvchi subyektlarning, davlatning va jamiyatning ma'lum bir ehtiyojini qondirishga yo'naltirilgan, kishilarning naf keltiradigan xizmat jarayoni bilan bog'liq ongli faoliyati tushuniladi.

Mustafoyevning (2020) fikricha, xizmat - bu ma'lum tomon tarafidan yo'naltirilgan, o'z qiymatiga ega bo'lgan nomoddiy ko'rinishdagi harakat yoki mehnat mahsuli tushuniladi.

Tahlil va natijalar muhokamasi.

Xizmat ko'rsatish sohasi har qaysi milliy iqtisodiyotda muhim bo'g'in sifatida amal qiladi. Bu faoliyat bilan ma'lum turdagi va xizmat ko'rsatishning xususiyatlariga asoslangan korxonalar va tashkilotlar shug'ullanadi. Xizmat ko'rsatish sohasida faoliyat olib borayotgan korxonalar amaldagi qonunchilikka ko'ra, o'zlariga yuklatilgan soliq va boshqa majburiy to'lovlarni amalga oshiradi. Masalan, O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining (2023) 20 va 85-moddalariga ko'ra, "soliq kodeksiga muvofiq, zimmasiga belgilangan soliqlar hamda yig'implarni to'lash majburiyati yuklatilgan yuridik va jismoniy shaxslar soliq to'lovchilar deb e'tirof etiladi, soliq to'g'risidagi qonun hujjatlari bilan soliq to'lovchilar zimmasiga yuklatilgan soliqlarni va yig'implarni to'g'ri hisoblab chiqarish hamda o'z vaqtida to'lash majburiyati ularning soliq majburiyatidir". Xizmat ko'rsatish korxonalarini ham Soliq kodeksi va boshqa qonun hujjatlariga ko'ra, faoliyat yo'nalishlaridan kelib chiqib soliqlarni to'laydi. Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning nazariy masalalarini ko'rib chiqish uchun fikrimizcha, ularni soliqqa tortishda qanday yondoshuvlar bo'lganligini ko'rib chiqish lozim bo'ladi, bunda ularning tarkibini ko'rish katta ahamiyatga egadir. Shu jihatdan olganda xizmat ko'rsatish korxonalarini ko'lamiyligi jihatdan qanday tarkibga egaligini aniqlab, soliqqa tortishning nazariy asoslarini ko'rish maqsadga muvofiqdir, shu ma'noda quyidagi jadvalni keltirib o'tamiz.

1-jadval

O'zbekistonda xizmatlar sohasida jami faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar va tashkilotlar tarkibi⁵⁶ (1 yanvar holatiga ko'ra)

№	Yillar	Xizmat ko'rsatish korxonalarini, jumladan:	
		Kichik tadbirkorlik sub'ektlari	Yirik korxonalar
1.	2019	153767	59308
2.	2020	199929	62050
3.	2021	247043	62344
4.	2022	283214	64367
5.	2023	325809	66978

Keltirilgan 1-jadval ma'lumotlari respublikamizda 2023-yilning 1 yanvar holatiga xizmat ko'rsatayotgan korxonalar va tashkilotlar umumiy sonining (523 556 birlik) 325 809 birligi kichik tadbirkorlik sub'ektlari sanaladi, bu esa, xizmatlar sohasiga oid faoliyat ko'rsatayotgan korxonalar va tashkilotlarning umumiy sonidagi ulushi 82,9 % ni tashkil etdi. Xizmat ko'rsatish faoliyati bilan shug'ullanuvchi yirik tashkilotlarning ulushi 17,1 % ni (66 978 birlik) tashkil etadi. Agar, buni 2019-yilga nisbatan dinamik jihatdan tahlil qiladigan bo'lsak 2019-yil 1-yanvar holatiga ko'ra, xizmatlar sohasida faoliyat ko'rsatayotgan kichik tadbirkorlik sub'ektlari soni 153767 birlikni yoki ularning umumiy sonining 72,2 % ini tashkil etgan. O'tgan yilning mos davriga nisbatan ularning o'sish sur'ati 112,4 % ni tashkil etgan. Ushbu tahlil natijalari xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning nazariy asoslaridan ikkita muhim jihatga e'tibor qaratilishini taqozo etadi. Birinchisi bu turdagi korxonalarini yagona soliqqa tortish (soddalashtirilgan tartib) va umumiy tartibdagi (yirik soliq to'lovchiga ega xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan) soliqqa tortish mexanizmlari qo'llanilib kelinganligini ko'rsatadi, shu jihatdan olganda xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan qo'llanilib kelinayotgan yagona soliqqa tortishning ilmiy asoslarini ko'rib chiqishni lozim deb hisobladik.

Soliqqa oid nazariyalarning rivojlanishida soliqlarning adolatlilik tamoyilining o'rnatilishi bilan bog'liq masalalarning muhokama qilinishi soliqqa tortishning muqobil variantlarini yuzaga keltira boshladi. Qanday tartibda soliqqa tortish soliqlarning adolatlilik tamoyilini o'zida aks ettirishi haqidagi bahslar yagona soliqqa tortish nazariyasining vujudga kelishiga asos bo'ldi. Yagona soliq qatortish nazariyasi tarafdorlarining fikriga ko'ra bunday tartibda soliqqa tortish

⁵⁶ Ўзбекистон Республикаси Статистика агентлиги маълумотлари асосида муаллиф томонидан тузилган.

barcha soliqlarni bitta manbaga qaratadi, uni undirishning qulayligi davlatning soliqlarni to'plashdagi xarajatlarini kamaytiradi (chunki, tarixiy taraqqiyotning aksariyat davrlarida soliqlarni undirish bilan bog'liq davlatning katta apparati shug'ullanishgan, ba'zi vaqtlarda ularga qilingan xarajatlar undirilgan soliqlardan oshib ketgan), soliq to'lovchi esa bitta soliq to'laganligi sababli davlatning soliq siyosatidan norozi bo'lmaydi degan g'oyalar o'rta asrlarda, keyinchalik esa XVIII asrlarga kelib oxirida bunday ta'limotlar kuchaya boshladi. Yagona soliqqa tortish amaliyoti aslida dastlab Fransiyada fransuz yozuvchisi va davlat arbobi Sabasten De Vobanning taklifiga ko'ra amaldagi soliqlarning o'rniga yerlardan va sanoatdan olinadigan daromadlardan 5 foizdan 10 foizgacha miqdorda yagona soliq undirish joriy qilingan (Кулишер, 1919). Ammo, Fransiyada va boshqa Yevropa davlatlarida sanoatning rivojlanishi soliqqa tortishning umumiy tartiblarini rivojlantirishni taqozo qildi. Fransiyada yuzaga kelgan fiziokratlar tomonidan ilgari surilgan yagona yer rentasi sifatidagi soliqqa tortish nazariyasining rivojlanishida ularning qishloq xo'jaligi milliy daromadni yaratuvchi asosiy manbai sifatidagi qarashlaridan kelib chiqadi. Ularning namoyandalaridan bo'lgan F.Kene yerning unumdorligi va uning kadastr xususiyatidan kelib chiqib, yerdan olinadigan daromadning 2/7 qismi sifatida undirilish lozim deb hisoblagan.

XIX asrda Amerika yozuvchisi va iqtisodchisi Genri Djordj yerlar mehnat bilan yaratilmagan, undan keladigan daromad davlatning asosiy daromadi hisoblanib barcha soliqlar yerdan keladigan daromadga bog'liq bo'ladi, shu boisdan ham hamma soliqlarni bekor qilib yagona soliq undirish lozim degan g'oyani ilgari surgan. Iqtisodchi K.Marks esa o'zining 1848-yilda yozgan "Kommunizm manifesti"da kapitalizmning soliq tizimini tanqid qilib, yagona progressiv daromad solig'ini undirish lozimligi ilgari surgan. Uning fikricha daromaddan yagona soliqni undirish kapital va kapitalizmni yo'q qilish quroli sifatida baholab, yagona soliqqa tortishning siyosiy jihatlarini ko'rsatib bergan.

XIX asrning 50-yillarida Fransuz iqtisodchilari E. Jirarden va E.Menelar kapitalga nisbatan yagona soliqqa tortish nazariyasini ilgari surgan. Ular o'z nazariyalarini barcha daromadlarning manbasi va ularning qayta aylanishi bu kapital bo'lib, kapitalning shakli ko'pligi va uning harakati yuqori bo'lganligi tufayli kapitaldan 1-2 foiz soliq undirish davlat xarajatlarini qoplashga yetadi degan g'oya bilan asoslaydi. Ayrim iqtisodchilar, jumladan P. Prudon o'z tadqiqotlarida yagona soliqqa tortish tartibi boshqa barcha soliqlarning xususiyatlarini o'zida aks ettira olmaydi, yuqori daromad oluvchilar bilan kam daromadga ega bo'lganlarni soliqqa tortishda yagona soliqqa tortish adolatli tarzda soliqqa torta olmaydi. Yagona soliq tortishda egri va to'g'ri soliqlar uyg'unlashib ketadi, ammo, egri soliqlar bilan to'g'ri soliqlarni bitta tizimida umumlashtirish soliqlarning adolatlilik tamoyilini aniqlash imkoni mavjud emas deb hisoblaydi.

Italiyalik olim F.Nitti esa yagona soliq tortish o'zida soliqlarning tenglik va umumiylik tamoyillarini aks ettira olmaydi va shu jihatdan uni istisno holatlarda qo'llash lozim deb hisoblagan. Kolumbiya universiteti(AQSh) professori E. Seligman to'g'ri soliqlarni soliqqa tortish mexanizmlarini tahlil qilib barcha to'g'ri soliqlarni bitta yagona soliq orqali undirishning afzalliklarini isbotlab bergan bo'lsa, o'z navbatida Rossiyalik olim A.Isaev esa yagona daromad solig'i(tartibi)ni amaliyotda undirish imkoni yo'qligini ko'rsatib, daromadlar hajmi va ularning manbalari turli tuman sharoitda bir xil tartibda soliqqa tortish o'z mohiyatiga ega emas deb hisoblagan. A.Isaev yagona soliqqa tortish tartibini asosan yer, uchastkalari, uylar va hunarmandchilik sohasini soliqqa tortishda samara berish mumkinligini izohlagan. Yagona soliqqa tortish nazariyasining ildizi asosan klassik iqtisodiyot namoyandalaridan bo'lgan U.Pettingning qarashlariga borib taqaladi. U.Petti yagona tartibda soliq undirish soliqlarning adolatlilik tamoyilini o'zida aks ettiradi, soliq to'lovchi qancha soliq to'layotganligini emas, balki, oz sonli soliq to'lashini his qiladi, bu esa davlatga soliq undirishda qo'l keladi. U. Petti o'zining 1662 yilda yozgan "Soliqlar va yig'imglar haqida traktatlar" nomli asarida yagona aksiz solig'ini joriy qilish nazariyasini ham keltiradi. U.Pettingning fikricha aksiz bu iste'mol jarayonida undirilishi bois, kim daromadga ega bo'lsa, uning iste'moli ko'p bo'ladi, bu esa soliqlar boy tabaqaning zimmasiga ko'proq tushishini bildiradi, shu boisdan ham barcha soliqlarni bitta

aksizda aks ettirish soliqqa tortishning samaradorligini beradi deb hisoblagan. U davlatning soliqlarni undirish xarajatlarini yagona soliq o'zida ifodalab, soliq og'irligini kamaytiradi degan g'oyani ilgari surgan. Ammo, U.Pettining bu qarashlari ko'p tanqidga uchraganligi bois bu g'oyasini qattiq himoya qila olmagan. Shuningdek, yagona soliqqa tortishning afzalliklariga bag'ishlangan ilmiy nazariy qarashlar ingliz iqtisodchisi va faylasufi J.Lokk (1632-1704), Rus iqtisodchilar maktabining asoschilaridan biri I.T.Pososhkovlar (1652-1726) tomonidan amalga oshirilgan bo'lsa, nemis iqtisodchisi E.Pfeyffer esa yagona xarajatlar solig'ining tarafdori sifatida, davlat xarajatlari qancha ko'p bo'lsa, soliqlar ham shuncha ko'p bo'lishi lozim va shunga muvofiq soliqlar xarajatlardan yagona tartibda undirilish g'oyasini ilgari suradi.

XX asrda yuz bergan jahon iqtisodiy inqirozlari transmilliy kompaniyalar iqtisodiy taraqqiyotda muhim rol o'ynasada, ammo iqtisodiyotning barcha qoidalariga to'la javob bera olmasligini ko'rsatdi. Shu boisdan iqtisodiyotda muhim bo'lgan tarmoq yoki faoliyat sohalarini alohida davlat siyosati orqali rivojlantirish lozimligi kun tartibiga chiqa boshladi. Bu borada qishloq xo'jaligi, tadbirkorlikning kichik shakli, ya'ni kichik biznesni rivojlantirishda soliqlar orqali rag'batlantirish mexanizmlarini ishlab chiqishga urg'u berila boshlandi. O'tgan asrning 70-yillaridan so'ng bu jarayon kuchayib bordi, ayniqsa AQShdagi 70-80-yillarda yuz bergan iqtisodiy inqirozlar kichik biznes sub'ektlariga nisbatan soddalashtirilgan soliq tortish tartibini qo'llashni kuchaytira boshladi. Ayniqsa, bu "Reyganomika" deb nom olgan 80 yillardagi soliq iqtisodiy islohotlar, jumladan, soliq islohotlari davrida yagona soliqqa tortish tizimini yanada kuchaytirildi.

Respublikamizda ham iqtisodiy islohotlarning dastlabki davrlaridanoq, kichik biznes va xususiy tadbirkorlik davlat tomonidan har tomonlama qo'llab-quvvatlash borasida huquqiy asoslar yaratila boshlandi, ularning moliya-kredit mexanizmlari orqali qo'llab-quvvatlashning muhim usullaridan biri sifatida soliqlar orqali rag'batlantirish mexanizmlari yaratildi. O'zbekiston soliq tizimining oldiga qo'yilgan vazifalardan biri sifatida kichik biznesning faoliyatini rag'batlantirish vazifasi belgilandi. Respublikamizda soddalashtirilgan soliqqa tortish tartibining joriy qilinishi va uning kichik biznes sub'ektlariga qo'llash asosan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 1996-yil 27-sentabrdagi "O'zbekiston Respublikasining 1997-yilgi Davlat budjeti munosabati bilan soliq islohotini chuqurlashtirishga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi PF-1565 sonli farmoniga muvofiq amalga oshirildi. Unga ko'ra 1997-yildan boshlab amaldagi soliqlar o'rniga mahsulotni sotish (ishlar, xizmatlarni bajarish)dan tushgan daromadning 25 foiziga qadar miqdordagi yagona soliqni joriy etish yo'li bilan barcha mulkchilik shaklidagi kichik korxonalar uchun soliqqa tortishning tabaqalashtirilgan soddalashtirilgan tizimi joriy qilindi. Bu davrda soliq siyosatidagi eng muhim yo'nalishlardan biri bu kichik biznes sub'ektlariga nisbatan alohida tartibdagi rag'batlantiruvchi soliqqa tortish tartiblarining qo'llanishi bo'ldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Xususiy tadbirkorlik va kichik biznesni rivojlantirishni yanada rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida» 1998-yil 9-apreldagi PF-1987-sonli Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 1998-yil 15-apreldagi Soliq solishning soddalashtirilgan tizimiga o'tgan kichik korxonalar soliq solish tartibi to'g'risida"gi 159-son [qaroriga](#) asosan kichik korxonalar uchun soliq solishning soddalashtirilgan tizimini qo'llash tartibi yalpi umumdavlat soliqlarini, shuningdek, davlat hokimiyati mahalliy organlari tomonidan joriy etiladigan mahalliy soliqlar va yig'imlarni to'lash o'rniga yagona soliq to'lashni nazarda tutadi.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishning nazariy asoslarini tahlili shuni ko'rsatadiki, bu masala mamlakatlarning qonuniy talablariga tabiiy bo'lib, ularning ishlash shakli, tashkilot tuzilishi va hisobotlariga amalga oshirilib kelingan. Bular asosan xizmat ko'rsatish uchun narxlarga ko'rsatiladigan ko'maklar va xizmatlarga soliqlar, xizmat ko'rsatish korxonalarining ishchilariga to'lovlar, ularning pensiyalariga o'tkaziladigan to'lovlar, soliqlar va to'lovlarni monitoring qilish uchun hisobotlarni taqdim qilinishini soliq nazorati shaklida muvofiqlashtirish, xizmat ko'rsatish korxonalarining o'ziga muhtoj moliyaviy vositalarga

(masalan, kreditlarga) o'tkazishlari uchun soliqlar va to'lovlarni o'tkazish tartiblarida rivojlanib kelgan. Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish ko'plab omillarga bog'liq holda rivojlangan, masalan, xizmat ko'rsatish turi, biznesning hajmi va mulki, mintaqaviy va milliy soliq qonunlari va boshqalar.

Biroq, odatda xizmat ko'rsatish korxonalariga nisbatan qo'llaniladigan ba'zi soliqlar, masalan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) dunyoning aksariyat mamlakatlarida xizmatlar ko'rsatuvchi ko'pchilik kompaniyalar uchun majburiy soliq hisoblanadi, bundan tashqari, tadbirkorlik sub'ektlari o'z hududida amaldagi muayyan shartlar va qoidalarga ko'ra daromad solig'i, mol-mulk solig'i, yer solig'i va boshqa soliqlarni to'lashlari belgilab qo'yilgan. Ayrim mamlakatlarda tadqiqot va ishlanmalar, infratuzilma va texnologiya kabi turli xizmatlarga sarmoya kiritadigan korxonalar uchun maxsus soliq imtiyozlari va imtiyozlar ham mavjud. Bunday soliq imtiyozlari korxonaning umumiy soliq yukini kamaytirishi va uning moliyaviy holatini yaxshilashi mumkin.

Soliqqa tortish mexanizmlari takomillashib borishi bilan, xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish juda murakkablashib bordi, qator muammolar ham paydo bo'la boshladi o'z o'rnida soliq qonunchiligi ham takomillashib bordi. Shu sababli, soliq risklarini samarali boshqarish va soliq imtiyozlarini maksimal darajada oshirish uchun tadbirkorlarga soliq maslahatchilari institutlari ham shakllangan. Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarining soliqqa tortilishi ko'pgina omillarga, jumladan, ular qaysi mamlakatda joylashganligiga, huquqiy maqomiga, daromadiga va ular ko'rsatadigan xizmat turiga bog'liq holda rivojlanib kelmoqda.

Xizmat ko'rsatuvchi korxonalarini soliqqa tortish ko'plab omillarga, jumladan mulkchilik shakliga, faoliyat turiga va hududiy qonunlarga bog'liq. Umuman olganda, daromad solig'i xizmat ko'rsatish sohasi korxonalarini uchun soliq solishning asosiy manbai hisoblanadi. Ba'zi hollarda xizmat ko'rsatish korxonalarini biznes hajmi, xodimlar soni va biznes turi kabi bir qator omillarga qarab soliq imtiyozlari yoki imtiyozlarga ega bo'lishi mumkin.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini uchun asosiy soliqlar: daromad solig'i - xo'jalik yurituvchi sub'ektlardan ma'lum vaqt davomida olingan foydadan kelib chiqib undiriladigan soliq. Daromad solig'i stavkasi korxonaning joylashgan joyi va hajmiga, shuningdek, soliq imtiyozlarining mavjudligiga bog'liq. QQS - bu korxonalar tovarlar va xizmatlarni sotishda undiriladigan qo'shilgan qiymat solig'i sifatida soliq stavkasi korxonaning joylashgan joyi va hajmiga, shuningdek, sotilgan mahsulot turiga ham bog'liq. Mol-mulk solig'i - bu tadbirkorlik sub'ektlaridan ularning mol-mulki, shu jumladan binolar, jihozlar, transport vositalari va boshqa mol-mulk qiymatidan kelib chiqqan holda undiriladigan soliq. Mulk solig'i stavkasi mulkning joylashgan joyi va qiymatiga bog'liq. Yagona ijtimoiy soliq - bu tadbirkorlik sub'ektlaridan ularning daromadlaridan kelib chiqqan holda undiriladigan soliq bo'lib, daromad solig'i, mol-mulk solig'i va boshqalar kabi bir nechta soliqlarni almashtiradi. Yagona ijtimoiy soliq stavkasi korxonada xodimlarining ish haqiga va boshqa omillarga bog'liq. O'zbekiston soliq tizimida bu soliq yangi tahrirdagi Soliq kodeksiga asosan ijtimoiy soliq sifatida qo'llanilib kelinmoqda.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortish borasidagi ilmiy tadqiqotlarni olib borgan Linkova (2018) xizmat ko'rsatish korxonalar faoliyatini rag'batlantirishda soliq imtiyozlarini qo'llash mexanizmlarini tahlil qilgan, bu turdagi korxonalar faoliyatini davlat tomonidan moliyaviy qo'llab-quvvatlashning zamonaviy shakllarini tasniflab bergan, xizmat ko'rsatish sohasida tadbirkorlik sub'ektlarini qo'llab-quvvatlash shakli sifatida investitsion soliq imtiyozlaridan samarali foydalanish yo'llarini ko'rsatib bergan, xizmat ko'rsatish korxonalaridan mulk solig'ini undirishda investitsiya jarayonlarini rag'batlantirishning iqtisodiy modelini asoslab bergan, xizmat ko'rsatish korxonalarida soliq majburiyatlarini bajarishi va soliq to'lashdan bo'yin tovlashga qarshi kurashishning moliyaviy usullarini ko'rsatib bergan.

Xizmat ko'rsatish korxonalariga oid ilmiy tadqiqotlardan yana biri Egorova (2000) tomonidan bu kabi korxonalarda maishiy xizmat ko'rsatish korxonalarida buxgalteriya hisobi va tahlil bilan birgalikda soliqqa tortish masalalarini tadqiqiga qaratilgan ilmiy tadqiqotdir. Tadqiqotchi o'zining doktorlik dissertatsion tadqiqotida xizmat ko'rsatish sohasida maishiy

xizmat ko'rsatishning o'rnini va rolini aniqlash hamda maishiy xizmat ko'rsatishga xos bo'lgan tashkiliy-iqtisodiy munosabatlarning xususiyatlarini aniqlagan, xizmat ko'rsatish sohasidagi iqtisodiy hodisa va jarayonlarni boshqarish mexanizmining mohiyatini oydinlashtirgan va uning fundamental xususiyatlari va mohiyatini aniqlagan, maishiy xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish tendensiyalarini o'rgangan, davlat xizmatlari ko'rsatuvchi korxonalarini axborotlashtirishning me'yoriy, uslubiy va amaliy darajasini tahlil qilib, ularning boshqaruv jihatini baholab bergan, maishiy xizmat ko'rsatish korxonalarida buxgalteriya hisobini tashkil qilish va amalga oshirishda soliq to'lovlarini to'g'ri hisobga olish hamda uni yanada takomillashtirish yo'nalishlarini ko'rsatib bergan.

Maloletko (2013) tomonidan umumiy ovqatlanish korxonalarining soliqqa tortishga bag'ishlangan ilmiy tadqiqotlar ham katta ilmiy ahamiyatga ega. Ushbu tadqiqotchi ilmiy tadqiqot doirasida "Soliq to'lovi monitoringi" tushunchasini ta'riflagan, umumiy ovqatlanish korxonalarining turar joy ob'ektlaridagi faoliyatining tashkiliy-huquqiy jihatlarini tahlil qilgan, umumiy ovqatlanish korxonalarini tomonidan to'lanadigan soliq tushumlarini ulushli monitoring qilishning asosiy ko'rsatkichlarini umumlashtirgan uni to'ldirgan va rasmiylashtirish va tizimlashtirish yo'llarini ko'rsatib bergan, bu yo'nalishdagi muammolarni hal qilish bilan bog'liq ilmiy tavsiyalarni bergan. Mazkur tadqiqotchi umumiy ovqatlanish korxonalaridagi soliq to'lovlarini monitoring qilish mexanizmlarini tahlil qilish asnosida ularning soliq majburiyatlarini bajarish orqali ularni turli xil moliyaviy jarimalarga tortilishi oldini olishga imkon beruvchi masalalarni ko'rsatib berganligi bilan ham ahamiyatlidir.

Xizmat ko'rsatish korxonalarini soliqqa tortishda mehmonxona xo'jaligini soliqqa tortish muammolari va uning yechimlariga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar bu yo'nalishda katta ahamiyatga ega deb hisoblanadi. Bu yo'nalishda ham bir qator ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Bunda Dishlevskiyning (2007) tadqiqotlarini alohida ko'rsatib o'tish mumkin. Ushbu tadqiqotchi Rossiya misolida mehmonxona tuzilmalarini samarali soliq tizimini qo'llash orqali bu turdagi korxonalarini faoliyatini tartiblash yo'llarini ko'rsatib bergan. Tadqiqotlari doirasida mehmonxona xizmatlarini ko'rsatuvchi korxonalarini soliqlar orqali qo'llab-quvvatlash, so'ngra samarali soliqqa tortish tizimini yaratish bo'yicha takliflarni ishlab chiqqan, bu korxonalarini soliqqa tortish amaliyotini tahlil qilgan, bu jarayondagi ayrim muammolarni ko'rsatib bergan, mehmonxona tipidagi korxonalar, shuningdek, hozirgi bozor sharoitida mehmonxona tuzilmalariga soliq solishning ustuvor yo'nalishlari va shartlarini belgilab bergan, mehmonxona tipidagi korxonalarda mavjud buxgalteriya hisobi va soliqqa tortish amaliyotini tanqidiy baholagan, ularning o'zaro uzviy bog'liqligini ko'rsatib uni takomillashtirish yo'llarini asoslab bergan, mehmonxona tizimidagi korxonalarida buxgalteriya hisobi va soliq hisobi va rejalashtirish sohasidagi eng murakkab masalalarni hal qilish yo'llarini ko'rsatib bergan. Bundan tashqari mazkur tadqiqotda mehmonxona xo'jaligi sub'ektlarini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni rivojlantirish, iqtisodiy risklarni minimallashtirish va investitsiya jarayonlarini kengaytirish zarurligini hisobga olgan holda, mehmonxona xo'jaligini soliq jihatdan tartibga solishni rivojlantirish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Qayd etilgan ilmiy ishlarda kichik biznes sub'ektlari va tadbirkorlikning boshqa yo'nalishdagi korxonalarini soliqqa tortish masalalarini ko'rishda tadqiqot ob'ektlari sifatida bevosita xizmat ko'rsatish faoliyatini bilan shug'ullanayotgan korxonalar ham olinganki, bunga asoslangan holda ushbu ilmiy ishlarni xizmat ko'rsatuvchi korxonalarini soliqqa tortishga daxldor tadqiqotlar sifatida qarash mumkin. Shu bilan birgalikda alohida qayd etish lozimki, xizmat ko'rsatish korxonalarini alohida bir tizim sifatida soliqqa tortish jarayonlarini dissertatsion tadqiqot sifatida o'rganilgan ilmiy tadqiqotlar deyarli amalga oshirilmagan.

Xulosa va takliflar.

Ekspert tushumlarini xorijiy banklardagi hisoblari orqali amalga oshirish, shuningdek QQS qaytarish bo'yicha xorijiy banklarga kelib tushgan mablag'larni ham hisoblash tizimi joriy etish. Yakka tartibdagi tadbirkorlar (jismoniy shaxslar)ga chet eldan investitsiya kiritish maqsadida

xorijiy valyutada yuborilgan mablag'larni soliqdan ozod qilish bo'yicha qonunchilikka o'zgartirish kiritish. Tekshiruvlar o'tkazish bo'yicha yilning ma'lum bir aniq davrini belgilash va bir xo'jalik sub'ektni tekshirish davriyligini belgilash bo'yicha yangi tizim ishlab chiqish. Xo'jalik sub'ekti vakillari tomonidan to'g'ri va sifatli rejalashtirish va samaradorligini amalga oshirish imkonini beradi.

Adabiyotlar/Literatura/Reference:

Kodeks (2023) O'zbekiston Respublikasining Soliq kodeksi <https://lex.uz/docs/4674902>

Mustafoyev G'olib Sultonmurodovich (2020) Xizmat ko'rsatish va raqamli xizmatlar: rivojlanish bosqichlari hamda ijtimoiy-iqtisodiy ahamiyati. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 6, noyabr-dekabr, 188-bet.

Ochilov I. (2008) Bozor munosabatlari sharoitida xizmatlarning turlari va ularning tavsifi. // Xizmat ko'rsatish, servis va turizm sohalarini rivojlantirish: muammolar va ularning yechimlari. Monografiya. T.: "Iqtisodiyot-moliya".

Pardayev J. Korxonalarni soliqqa tortish amaliyotini takomillashtirish (xizmat ko'rsatish korxonalari misolida) (PhD) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan diss. avtoreferati. – Toshkent, 2024.

Tuxliyev I.S., Hayitboyev R., Ibodullayev N.Ye., Amriddinova R.S. (2010) Turizm asoslari: O'quv qo'llanma – S.: SamISI, - 247 b.

Дышлевский А.С. (2007) Налогообложение предприятий гостиничного типа. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва.

Егорова С.К. (2000) Информационное обеспечение управления в сфере бытового обслуживания. Автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора экономических наук. Москва.

Котлер Ф. (2006) Маркетинг менеджмент. Экс пресс-курс. 2-е изд. / Пер. с англ. под ред. Божук С. Г. СПб.: Питер, 464 с.

Котлер Ф. (1993) Основы маркетинга. - М.: Прогресс, - С.63 8.

Кулишер И.М. (1919) Очерки финансовой науки, с. 147.

Линькова Г.Г. (2018) Активизация предпринимательской деятельности в сфере услуг методами налогового стимулирования. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Санкт-Петербург.

Малолетко Д.Н. (2013) Мониторинг налогового вклада предприятий общественного питания коллективных средств размещения. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук. Москва.

Рутгайзер В.М., Т.И. Корягина, Т.И. Арбузов (1990) Сфера услуг: новая концепция развития / - М.: Экономика, - С. 148.